

Mocijska tvorba u hrvatskome standardnome jeziku

Babić, Ivana

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:657329>

Rights / Prava: [Attribution-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-27**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Ivana Babić

Mocijska tvorba imenica u hrvatskome standardnom jeziku
(Završni rad)

Rijeka, 2024.

Ivana Babić

Matični broj: 0009093138

Mocijska tvorba imenica u hrvatskome standardnom jeziku

ZAVRŠNI RAD

Prijediplomski studij: Hrvatski jezik i književnost/Talijanski jezik i književnost

Mentor: doc. dr. sc. Maša Plešković

Rijeka, 2024.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam završni rad naslova Mocijska tvorba u hrvatskome standardnom jeziku izradila samostalno pod mentorstvom doc.dr.sc. Maša Plešković.

U radu sam primijenila metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristila literaturu koja je navedena na kraju završnoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući navela u završnom radu na uobičajen način, citirala sam i povezala s korištenim bibliografskim jedinicama.

Studentica: Ivana Babić

Potpis

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Tvorba riječi	2
2.1 Tvorba imenica	4
2.2 Rod i spol u tvorbi imenica	6
3. Mocijska tvorba	8
3.1 Mocijski parnjaci	10
4. Sufiksna tvorba imenica	12
4.1 Sufiksna tvorba imenica koje znače osobe muškoga roda	13
4.2 Sufiksna tvorba imenica koje znače osobe ženskoga roda	14
4.3 Nastanak ženskih mocijskih parnjaka	14
4.3.1 Sufiks –ica	15
4.3.2 Sufiks -ka	15
4.3.3 Sufiks –inja	15
4.3.4 Ostali sufiksi	15
5. Ograničenja mocijskih parnjaka	17
6. Problematika imenica koje znače zanimanje	18
6.1 Ženska zanimanja	18
6.2 Novi mocijski parnjaci u upotrebi	19
6.3 Imenice na –lac i -telj	19
7. Rodno uključiva komunikacija: uporaba rodno osjetljiva jezika	21
7.1 Analiza korpusa	21
8. Zaključak	27
9. Literatura i izvori	29
12. Sažetak	32

1. Uvod

Tema je ovoga završnog rada mocijska tvorba imenica u hrvatskome standardnom jeziku. Kako bismo razumijeli mocijsku tvorbu riječi potrebno je definirati mociju. Definicija mocije nije uvijek jednoznačna i češće se u kroatističkoj literaturi rabi izvedenica riječi mocija u sintagmi mocijska tvorba (Pišković 2011: 103). Prema *Hrvatskom jezičnom savjetniku* (1997) mocija se definira kao izricanje spola, a mocijska tvorba jest tvorba u kojoj od imenice za oznaku jednoga spola nastaje imenica za oznaku suprotnoga spola. Silić i Pranjković (2005) definiraju mociju kao glavnu gramatičku posebnost pridjeva i povezuju ju s trorodnosti (razlikuju muški, ženski i srednji rod). E. Barić (1987: 9-19) razlikuje pridjevsku mocijsku tvorbu, koja podrazumijeva samo promjenu gramatičkoga roda, od imeničke mocijske tvorbe ili moviranja, koja uključuje promjenu i gramatičkoga i referencijalnoga roda. Mocijska tvorba također je često poistovječena s izvođenjem imenica ženskoga roda od imenica muškoga roda.

Mocijska tvorba aktualna je tema suvremene lingvistike jer se iz nje može odrediti stupanj diskriminacije u jeziku. Cilj ovoga rada je prikazati različite definicije mocijske tvorbe i naglasiti problematiku izvođenja imenica ženskoga roda od imenica muškoga roda, s posebnim naglaskom na imenice ženskoga roda koje znače zanimanje. Bavit ćemo se ukratko tvorbom riječi, a središnji dio posvećen je mocijskoj tvorbi imenica i mocijskim parnjacima. U tvorbi mocijskih parnjaka sudjeluju različiti sufiksi pa je bitno posebno objasniti i sufiksalsnu tvorbu imenica. Na kraju će ukratko biti prikazan problem koji se pojavljuje zbog unutarjezičnih, ali i izvanjezičnih razloga.

Jedan od izvanjezičnih razloga jest i rodna uključivost. Ona će biti prikazana na temelju Smjernica o rodno uključivoj komunikaciji koje je donijelo Vijeće za rodnu ravnopravnost Sveučilišta u Rijeci. Istraživanje će obuhvatiti imenice koje znače zanimanje i profesiju pa ćemo prema ženskim mocijskim parnjacima vidjeti je li uistinu u svim slučajevima prisutna rodna ravnopravnost. Naglasak će biti i na općoj uporabi muškoga gramatičkog roda (kada je riječ o množini) kao i na oglasima za posao.

2. Tvorba riječi

U hrvatskom standardnome jeziku jezična pojava u kojoj od jedne ili više riječi nastaju nove naziva se tvorba riječi ili rječotvorje (Barić i dr., 2005: 285). Tvorba riječi označava i lingvističku disciplinu koja se bavi proučavanjem načina, obrazaca i tipova postanka novih riječi (Babić 1991: 11). Proces stvaranja novih riječi temelji se na postojećoj leksičkoj građi, no u hrvatskom standardnom leksiku nailazimo i na posuđenice, riječi iz drugih jezika koje se moraju prilagoditi hrvatskom standardnom jeziku na fonološkoj, morfološkoj i tvorbenoj razini.

U tvorbi riječi sudjeluju dva leksema, osnovna riječ, koja je polazna i tvorenica, riječ koja nastaje tvorbom. Između tih dviju riječi dolazi do uspostavljanja tvorbene veze koja će se ostvariti kada je u tvorenici vidljiva izrazna veza (glasovno podudaranje) i sadržajna veza (značenjsko podudaranje) s osnovnom riječju (Barić i dr., 2005: 285). U tvorbi mogu sudjelovati sve morfološke vrste¹ i nije nužno da tvorenica koja je nastala pripada istoj morfološkoj vrsti kao i osnovna riječ (*pisati*, glagol – *pisac*, imenica).

Riječi koje se nalaze u tvorbenoj vezi temelje se na odnosu motivacije, tj. osnovna riječ je ona koja motivira tvorenicu. S obzirom na to, razlikuju se dvije vrste riječi: motivirane (koje su ujedno i tvorbene) i nemotivirane, one koje se ne mogu dovesti u tvorbenu vezu ni s jednom drugom riječju.

Osnovni tvorbeni načini hrvatskoga standardnog jezika jesu izvođenje i slaganje, a razlikuje ih broj ishodišnih riječi. Tvorenica koja je u tvorbenoj vezi s jednom riječju naziva se izvedenica, dok se tvorenice koje su u tvorbenoj vezi s dvjema riječima nazivaju složenicama. U tvorbi riječi bitni su i tvorbeni uzorci prema kojima nastaju nove riječi. Da bi riječi pripadale istom tvorbenom uzorku moraju imati isto tvorbeno značenje. Tvorbeno značenje je preinačeno leksičko značenje osnovne riječi (*sretan* – *nesretan*). Za utvrđivanje tvorbenoga uzorka koristi se semantička analiza ili preobličivanje, a da bi riječi pripadale istom tvorbenom uzorku moraju ispunjavati određene uvjete. Ti uvjeti odnose se na osnovne riječi koje moraju pripadati istoj morfološkoj vrsti. Nadalje, novonastale tvorenice moraju imati isto tvorbeno sredstvo (*loviti* – *lovac*, *suditi* – *sudac*; *sretan* – *nesretan*, *velik* – *nevelik*). Dio

¹ glagoli, imenice, pridjevi, prilozi

tvorenice u kojemu je očuvana sadržajna i izrazna veza s polaznom riječju naziva se tvorbena osnova (kraće samo osnova) (E.Barić i dr., 2015: 289). Ovisno o tome kojim se tvorbenim sredstvima izražava tvorbena značenje tvorenice razlikuje se u izvođenju i slaganju nekoliko tvorbenih načina: u izvođenju sufiksalna tvorba, prefiksalna tvorba te prefiksarno-sufiksalna tvorba, a pri slaganju složeno-nesufiksalna tvorba ili čisto slaganje, složeno-sufiksalna tvorba, srastanje, tvorba složenih skraćenica i poseban tvorbeni način, preobrazba (E.Barić i dr., 2015: 293)

2.1 Tvorba imenica

Imenice su riječi kojima je svojstvena kategorija predmetnosti, one imenuju opredmećeno svojstvo i opredmećeni proces te pojave vanjskoga svijeta i našega unutarnjeg osjećaja (E.Barić i dr., 2005: 100). S obzirom na značenje dijele se na opće i vlastite imenice (imena). Opće imenice služe za skup predmeta koji imaju određene zajedničke osobine, a vlastite imenice su riječi koje služe kao ime čovjeku (*Mladen*), životinji (*Brundo* – ime medvjeda u priči V. Nazora) ili određenoj stvari (*Podravka* – ime broda). Opće imenice mogu označavati pojedinu vrstu stvari ili bića ili bilo kojega pripadnika iste vrste (*plod, vuk, čovjek*), skup pojedinih primjera shvaćenih kao cjelina u kojoj se ne izdavaju pojedini član toga skupa (*cvijeće*) te tada govorimo o zbirnim imenica i mogu označavati tvar, gradivo ili materijal pa se takve imenice zovu gradivne imenice (*zlato, voda*).

S obzirom na čovjekov dodir s onim što znače dijele se na stvarne ili konkretne (*stablo, zvijezda*) i nestvarne, mislene ili apstraktne (*brzina, bol*).

Imenice se određuju i kao riječi koje karakteriziraju gramatičke kategorije roda, broja i padeža (Silić–Pranjković 2005: 97). Po kategoriji roda dijele se na imenice muškoga, ženskoga i srednjega roda, a razlika među njima uspostavljena je različitim morfemima (*grad-Ø, sestr-a, odijel-o*). Rod je nerijetko povezan i sa značenjem riječi jer imenice koje znače muško biće najčešće su muškoga roda, a one koje znače žensko biće ženskoga su roda. Rod je kategorija koju prepoznamo prema slaganju pridjevske tj. modifikatorske riječi s imenicom, odnosno ne prepoznamo na imenici samoj, nego uz nju moramo uvrstiti rodno varijabilan modifikator (*moj tata, moja mama, moje dijete*) (Breglec 2015: 208). U većini europskih jezika imenice koje označuju bića pokazuju u većoj ili manjoj mjeri ovisnost gramatičkoga roda o spolu referenta. O razlikama između roda i spola u tvorbi imenica u hrvatskome standardnome jeziku bit će riječi u narednom poglavlju.

Broj je morfološka kategorija po kojoj razlikujemo jedan primjerak od više primjeraka onoga što imenica znači, no u kategoriji broja postoje i druge mogućnosti. Postoje imenice koje imaju samo množinu, npr. *kola, vrata i hlače* i nazivaju se pluralia tantum. Singularia tantum naziv je za imenice koje imaju samo jedninu i toj kategoriji pripadaju vlastita imena (Ana), zbirne imenice (žito) i apstraktne imenice (vjernost). Padež označava morfološku kategoriju koja izriče različite odnose onoga što riječ znači prema sadržaju rečenice (E.Barić i dr., 2015: 101). Ti odnosi izrečeni su padežnim nastavcima i naglaskom, a padeže je moguće tumačiti na dvjema razinama.

Među imenicama postoji mnogo tvorenicama i u njihovoj tvorbi sudjeluju svi tvorbeni načini: sufiksna tvorba (*boriti se – borilište*), prefiksna tvorba (*rad – nerad*), prefiksno-sufiksna tvorba (*nad koljenom – natkoljenica*), složeno-nesufiksna tvorba ili čisto slaganje (*gradnja brodova – brodoogradnja*), složeno-sufiksna tvorba (*druga liga – drugoligaš*). Imenice mogu nastati i srastanjem (*umjesto*), preobrazbom (*novi*, pridjev – *Novi*, vlastita imenica) i tvorbom složenih skraćenica (*HDZ*).

Kako je već ranije u tekstu napomenuto imenice koje znače muško biće najčešće su muškoga roda, a one koje znače žensko biće najčešće su ženskoga roda no u hrvatskome standardnom jeziku to ne mora biti tako, stoga ćemo u sljedećem poglavlju prikazati razliku između roba i spola te morfološku tvorbu imenica u hrvatskome standardnom jeziku.

2.2 Rod i spol u tvorbi imenica

Kako bismo razumijeli mocijsku tvorbu i nastanak mocijskih parova, bitno je razlučiti rod od spola. Autorica T. Pišković (2011) koristi definiciju Hellingera i Bußmanna koji za opis i diferencijaciju spolno diferencijabilnih imenica uvode leksičku i referencijalnu kategoriju roda.

Leksički rod podrazumijeva postojanje posebnih leksičkih jedinica za svaki spol, što označava da je leksički rod povezan s izvanjezičnim koordinatama “muško” i “žensko” (T. Pišković 2011: 80). Imenice s leksičkom kategorijom roda su rodno određene i referiraju na živo biće te je uz njih zadan oblik imeničkoga modifikatora (*moj-a mam-a*). Rod modifikatora u hrvatskome jeziku može biti varijabilan uz rodno kolebljive imenice (*ovaj/ova neznalica*), a uz druge je strogo uvjetovan gramatičkim rodom imenice (*ovaj čovjek*).

Referencijalni rod identificira referenta kao “muško”, “žensko” ili “rodno neodređeno/srednje”. Na primjeru imenice *curetak* vidimo da imenica muškoga gramatičkoga roda, ima leksičku odrednicu + žensko i označava referenta ženskoga spola (T. Pišković 2011: 80). Stoga je referencijalni rod izvanjezična kategorija i odnosi se samo na spolno diferencijabilne imenice za živo.

U većini europskih jezika imenice koje označuju bića pokazuju ovisnost gramatičkoga roda o spolu referenta, ali ta motiviranost nije potpuna (B. Tafra 2001: 252). Neki od primjera su *djevojče* ili *momče* i znače žensku ili mušku osobu, ali su srednjega roda.

Kao što Marković (2012) iscrpno navodi rod (engl. gender) kao gramatička kategorija razlikuje se od spola (engl. sex) kao izvanjezične kategorije što se u hrvatskome jeziku odražava i na deklinacijsku vrstu imenica. Ta se razlika jasno vidi iz tablice koju Marković nudi:

Tablica 1: Odnos roda, spola i deklinacijske vrste prema Markoviću

		ROD	SPOL	VRSTA
taj	čovjek	M.	♂	I.
taj	deda	M.	♂	II.
taj	djevujčurak	M.	♀	I.
taj	stol	M.	—	I.
taj	salto	M. (N.)	—	I.
ta	žena	F.	♀	II.
ta	budala	F.	♂♀	II.
ta	stolica	F.	—	II.
ta	vlast	F.	—	III.
ta	Yoko	F.	♀	V.
to	dijete	N.	♂♀	I.
to	djevojče	N.	♀	I.
to	spadalo	N.	♂♀	I.
to	doba	N.	—	V.
to	kino	N.	—	I.

Marković razlikuje: 1. hibride odnosno imenice u kojima dolazi do razilaženja referencijalnoga roda (spola) i gramatičkoga roda (npr. *curetak*, *momče*), 2. epicene tj. imenice koje znače osobe obaju spolova, ali imaju stabilan gramatički rod (*čovjek*, *osoba*), 3. imenice općega ili zajedničkoga roda koje znače osobu obaju spolova no čiji spol utječe na gramatički rod (*budala*, *ubojica*), 4. heterokliti odnosno dvorodne imenice (*bol*, *glad*), 5. heterogene imenice koje imaju različiti rod u ovisnosti o gramatičkome broju (*torpedo – torpeda*, *oko – oči*).

S obzirom na to da se u suvremenome svijetu sve više pozornosti pridaje načelima rodno osjetljive komunikacije izbjegavanjem seksizma i rodne diskriminacije u jeziku pažljivom uporabom rodno neutralnoga jezika i davanjem prednosti rodno osjetljivom jeziku. To se odražava i u tvorbi riječi osobito kroz tvorbu mocijskih parnjaka.

3. Mocijska tvorba Za mocijsku tvorbu vrijede pravila kao i za tvorbu riječi općenito, a tiču se sadržajne i izrazne veze među članovima mocijskoga para te ju karakterizira postojanje osnovne i tvorene riječi.

U *Hrvatskom jezičnom savjetniku* (1997) autorice E. Barić i dr., mocija je definirana kao izricanje spola, npr. *čovjek - žena, jelen – srna*. Do mocijske tvorbe dolazi kada od imenice za oznaku jednoga spola nastaje imenica za oznaku suprotnoga spola, prema primjeru *učitelj - učiteljica* ili *premijer – premijerka*. Tvořenice koje nastaju označavaju različit spol, ali su jednakoga tvorbenog značenja i autori ih nazivaju mocijskim parnjacima.

U *Hrvatskoj gramatici* (2005) mocijska tvorba označava tvorbu imenica jednoga roda od imenica drugoga roda s razlikom u spolu. Među takvim imenicama postoji mocijski odnos i one su jedna drugoj mocijski parnjak, pa se ponekad nazivaju parne imenice (E. Barić i dr., 2005: 304). Javljaju se u kategoriji imenica koje označavaju osobe i životinje i češće se od imenica muškoga roda tvori imenica ženskoga roda (*lav – lavica*), nego obrnuto (*patka – patak*).

Autori Silić i Pranjković se u *Gramatici hrvatskog jezika za gimnazije i visoka učilišta* bave sintaktičkom službom pridjeva i definiraju ih kao imenske riječi koje označuju svojstva predmeta označenih imenicama uz koje stoje (Silić–Pranjković 2005: 240). Njihova glavna gramatička posebnost upravo je mocija, mogućnost promjene po rodu. Pridjevi su riječi koje imaju tri različita oblika za sva tri roda (*dobar, dobra, dobro*). Mocijsku tvorbu definiraju kao tvorbu ustrojstva prema spolu u primjerima kada primjerice na mjesto sufiksalnoga morfema -Ø-, koji znači djelatnika, može doći sufiksalni morfem -inj-, koji znači djelatnicu. Prema navedenom primjeru od riječi *etnolog-Ø*, djelatnik koji se bavi etnologijom, dobivamo riječ *etnologinj-a*, djelatnica koja se bavi etnologijom (Silić–Pranjković 2005: 163).

R. Simeon u *Rječniku lingvističkih naziva* (1969) ne zailazi u mocijsku problematiku, ali donosi niz pojmova koji upućuju na nju: *moviran - razlučen prema rodu, moviranje - tvorba imenica ženskoga roda nastala izvođenjem od oblika za muški rod, movirati - deklinirati određenu riječ, a osobito pridjev*.

S. Babić (1995) tvrdi da “kad se od imenica jednoga roda tvori imenica drugoga s razlikom u oznaci spola, to se u hrvatskoj lingvistici naziva mocijska tvorba, a u stranoj nomina mota, parne imenice (Babić 1995: 123).

3.1 Mocijski parnjaci

U mocijskoj tvorbi sudjeluju i nastaju mocijski parnjaci koji, kada je riječ o osobama, označavaju vršitelja radnje (najčešće su imenice koje označavaju zanimanje), osobu na kojoj se vrši radnja, osobinu, pristašu, pripadnika ili sljedbenika učenja, pokreta reda ili pravca i pripadnika naroda, stanovnika kraja ili stanovnika naseljenoga područja (Silić–Pranjaković 2005: 171). Prema E. Barić (1987) mocijski parnjaci ne predstavljaju jezičnu novost. Parnjaci se mogu uočiti još od najranijih vremena što je vidljivo u primjerima kralj – kraljica koji datiraju iz trinaestoga stoljeća, svekar – svekrva iz šesnaestoga ili sluga – sluškinja, primjer uočen u uporabi još tijekom osamnaestoga stoljeća. Imenica koja označava muški spol često je puno starija od one koja označava ženski, a mocijski parnjaci razvili su se prvenstveno u mocijskoj terminologiji, npr. *rođak – rođakinja, tast – tašta*, nakon toga u kategoriji za izricanje stupnjeva međuljudskih odnosa, npr. *drug – drugarica, kolega – kolegica*, a pogotovo su zastupljeni u skupini etnika i sličnim tvorbama, npr. *Zagrepčanin – Zagrepčanka, brđanin – brđanka* (Barić 1987: 11). Iz navedenih primjera vidljivo je da je puno češća tvora ženskih mocijskih parnjaka, a muški mocijski parnjak predstavlja osnovnu riječ u tome procesu tvorbe. Muški mocijski parnjak češći je kao osnovna riječ jer u prošlosti nije bilo potrebe za stvaranjem ženskoga mocijskog parnjaka, a o tome će biti naglasak u narednim poglavljima.

U suvremenim gramatikama hrvatskoga standardnog jezika razlikujemo dvije vrste mocijskih parnjaka, tvorbeni i leksički. Tvorbeni mocijski parnjak može biti pravi, kada je u direktnoj vezi s imenicom suprotnoga spola (*car - carica, plesač - plesačica*), ali može biti i semantički (Barić, 1987: 10). U tom slučaju parnjak nastaje neovisno od imenice suprotnoga spola, ali je i dalje u mocijskome odnosu s tom imenicom. Kao primjer E. Barić navodi imenice *starac – starica* i objašnjava kako ti članovi jesu u mocijskome odnosu jer su suprotstavljeni po spolu, ali im je tvorba neovisna i imaju samo zajedničku osnovnu riječ koja je pridjev *star*. Leksički mocijski parnjaci pojavljuju se u mocijskome odnosu u kojem sudjeluju netvorbene imenice značenjski suprotstavljene po spolu, npr. *pijetao – kokoš, konj – kobila* (Barić i dr., 2005: 304).

U imeničkoj mocijskoj tvorbi osnovna riječ većinom je muškoga roda i označuje pripadnika muškoga spola, a parnjak koji nastaje tvorbom ženskoga je roda i označava pripadnicu ženskoga spola. Takva novonastala imenica nije samo u izravnoj vezi s imenicom

muškoga roda nego i u sadržajnoj, zbog čega se u njezinu preobliku uključuje imenica muškoga spola, npr. *kraljica* – žena kralj ili *novinarka* – žena novinar (Barić 1987: 10).

Među mocijskim parnjacima česti su parnjaci koji označavaju zvanje ili zanimanje muške i ženske osobe, dok je u životinjskome svijetu oznaka vrste često ženskoga roda, npr. mačka, žaba, patka, guska i kokoš (Barić 1987: 11). U tim slučajevima moguća je tvorba muškoga mocijskog parnjaka u kojima od imenice koja označava ženski rod nastaje imenica za muški rod, npr. *mačka* – *mačak*, *patka* – *patak*, *guska* – *gusak* i *žaba* – *žabac*.

4. Sufiksna tvorba imenica U hrvatskome standardnom jeziku najviše riječi nastaje od osnove i sufiksa kao tvorbenoga sredstva, zbog čega je i sufiksna tvorba najplodniji tvorbeni način. U tvorbi muškoga i ženskoga mocijskog parnjaka sudjeluju različiti sufiksi.

Sufiksi su nositelji tvorbenoga značenja riječi i karakterizira ih nekoliko obilježja: u sustavu riječi imaju stalno mjesto, završetak riječi (*kriv-ac*), nikada ne dolaze kao osnova (*blijed-iti*), nikada ne dolaze u samostalnoj upotrebi, npr. glasovni niz *-(a)c* nema nikakva sadržaja i postaje nositelj tvorbenoga značenja riječi tek u vezi s određenom osnovom riječi (niz glasova *-(a)c* veže se uz pridjev *star* i daje imenicu *starac*), ne može tvoriti semantičku jezgru riječi i samo morfološki preinačuje osnovu (*kuh-ar*).

Sufiksi se dijele na imeničke (*žen-e*), pridjevske (*noć-ni*), glagolske (*spav-ati*) i priložne (*mjest-imice*) i to jer su riječi iz kojih se izlučuju prepoznatljive kao imenice, pridjevi, glagoli i prilozi (E.Barić i dr., 2005: 194). U hrvatskome standardnom jeziku ne sudjeluju svi sufiksi jednako u tvorbi novih riječi, pa se s obzirom na stupanj tvorbene aktivnosti dijele na vrlo plodne, slabo plodne i neplodne sufikse (E.Barić i dr., 2005: 294). U sljedećim poglavljima bit će prikazna sufiksna tvorba imenica koje znače osobu muškoga roda i imenica koje znače osobu ženskoga roda.

4.1 Sufiksalna tvorba imenica koje znače osobe muškoga roda

Imenice za oznaku muških osoba mogu se podijeliti u nekoliko različitih značenjskih podskupina: imenice koje znače vršitelja radnje, imenice koje znače nositelja osobine, imenice koje znače člana, pripadnika neke skupine, pristašu nekoga pravca i na ostale imenice koje znače mušku osobu (E. Barić i dr., 2005: 306).

Imenice koje označavaju vršitelja radnje najčešće se tvore sufiksima –ač (*sakupljač*), –ar (*kuhar*), –ist (*vaterpolist*), –aš (*robijaš*), –nik (*bilježnik*), –telj (*čitatelj*) i –l(a)c (*čitalac*). Sufiski –(a)c (*pisac*), –ničar (*povjesničar*) i –ičar (*alkoholičar*) manje su plodni u ovoj kategoriji imenica muškoga roda. Imenice koje označavaju nositelja osobine najčešće su motivirane pridjevima, a najplodniji sufiski su –(a)c (*brbljavac*), –ak (*čudak*) i –ik (*bijednik*). Imenice muškoga roda koje označavaju pripadnika nekoga pravca, struje, navijača ili dobitnika neke nagrade najčešće su tvorene sufiksima –ac (*Dinamovac*) i –ist (*socijalist*).

Posebne značenjske skupine čine imenice koje imaju nekakvo obilježeno značenje te mogu biti tvorene sufiskom –aš (*aferaš*) ili –ić (*bratić*) u slučajevima kada su izvedene od pridjeva i vežu se uz rodbinske odnose.

4.2 Sufiksalna tvorba imenica koje znače osobe ženskoga roda

Kao što je navedeno ranije, imenice za žensku osobu u hrvatskome standardnom jeziku tvore se od imenica za mušku osobu čineći tako mocijski par, ali mogu se tvoriti i od drugih vrsta riječi kao što su pridjevi (*star – starica*) ili glagoli (*pričati –priča*). Imenice za žensku osobu koje su motivirane imenicama koje označavaju mušku osobu imaju ista tvorbena značenja kao i osnovna imenica: vršiteljica radnje, nositeljica osobine, pristaša, sljedbenica ili pripadnica čega (E. Barić i dr., 310).

4.3 Nastanak ženskih mocijskih parnjaka

Ženskih mocijskih parnjaka nastalih od muških, u hrvatskome standardnom jeziku, ima u izobilju. Da bi se odredio tvorbeni status ženskoga mocijskog parnjaka potrebno je utvrditi pravila kada uzimati imenice za oznaku muškoga roda kao osnovnu riječ za tvorbu imenica koje označavaju ženski rod. Prema nekim autorima sve imenice za oznaku jednoga spola tvorene su od imenice za oznaku suprotnoga spola, dok drugi autori tvrde da imenica za oznaku jednoga spola nastaje i neovisno od imenice za oznaku suprotnoga spola (Barić 1998: 44).

Autorica E. Barić u svojem radu *Tvorbeni status ženskoga mocijskog parnjaka* (1988) objašnjava dva slučaja u kojima je imenica za oznaku muškoga spola osnovna riječ u tvorbi imenice za oznaku ženskoga spola: kada muški član ulazi potpuno u sastav ženskoga člana (*frizer - frizerka*) i kada muški član ulazi djelomično u sustav ženskoga člana, pri čemu muški član uključuje i sufiks pri tvorbi ženskoga člana (*liječnik – liječnica, gimnazijalac – gimnazijalka*).

Mocijska tvorba imenica ženskoga roda tvori se različitim sufiksima, a među najplodnijima su –ica, -ka, -inja i –kinja (Babić 1995: 125). Raspodjela sufiska uvjetovana je semantičkim, morfemskim i glasovnim razlozima. Najplodniji sufiks za tvorbu imenica ženskoga roda u hrvatskome jeziku je sufiks –ica koji ima karakterističnu raspodjelu.

S. Babić (1995) uviđa da i sama dužina osnove utječe na raspodjelu sufiksa. Već navedeni najplodniji sufiksi za tvorbu imenica ženskoga roda –ica i –ka razlikuju se i po dužini, prvi je dvosložan dok je drugi jednosložan. Uočljivo je u raznim primjerima da kraće osnove dobivaju sufiks –ica: *banica, carica, grofica*, a sufiks –ka duže: *alkoholičarka, administratorka i analitičarka* (Babić 1995: 129). Postoje samo tri imenice od jednosložnih osnova sa sufiksom –ka: *crvka, klinka i starka* (Babić 1995: 129).

4.3.1 Sufiks –ica

Sufiks –ica dolazi na osnove koje završavaju na –ač (*čistač – čistačica*) ili –š: (*bogataš – bogatašica*), a pojavljuje se i nakon osnove imenica koje su izvedene sufiksom –telj (*buditeljica*).

Sufiks –ica dolazi i na osnove koje završavaju na –ar (*ambasadorica*) ili na –st, gdje su najčešći primjeri imenice muškoga roda kojima osnova završava na nt ili st: *čelistica, emigrantica* i sl.

Rjeđe se pojavljuju tvorenice nastale od neskraćenih osnova koje završavaju na ostale suglasnike: *golubica* (b), *zečica* (c), *leopardica* (d), *kolegica* (g), *barunica* (n), *kandidatica* (t), *lavica* (l) i *ježica* (ž). Imenice koje u muškom rodu završavaju sufiksom –ik ili –nik, u mocijskoj tvorbi imenica ženskoga roda, dobit će sufiks –ica: *besmrtnik – besmrtnica, dužnik – dužnica* (Babić 1995: 126).

4.3.2 Sufiks –ka

Sufiks –ka najplodniji je u tvorbi ženskih etnika nastalih iz muških: *Rumunj – Rumunjka, Talijan – Talijanka*, a dodaje se i imenicama ženskoga roda u razgovornome stilu kada je ženska osoba istoga prezimena kao i muškarac: *Borovička, Brajdička i Horvatinka*. U mocijskoj tvorbi sufiks –ka plodan je i u tvorbi imenica ženskoga roda kada osnovna riječ muškoga roda završava na –r: *akter – akterka* ili na –n: *maneken – manekenka*. Od ostalih osnova izvedenice su rijetke, ali ih pronalazimo u primjerima *golupka* (b), *detektivka* (v), *astronomka* (m), itd.

4.3.3 Sufiks –inja

Sufiks –inja najčešće dolazi na osnove muških imenica sa završnim –k (*čudak – čudakinja*), završnim g (*psiholog – psihologica*) i završnim –h (*monah – monahinja*), a sufiks –kinja dolazi na neskraćene osnove koje završavaju na –t, –d, –f: *akrobatkinja, sutkinja, daktilografinja...*

4.3.4 Ostali sufiksi

Neke imenice ženskoga roda tvorene od imenica muškoga roda mogu imati sufiks –ica i sufiks –ka ovisno o značenju, pa imenica muškoga roda sanjar tvori mocijski par s imenicom ženskoga roda sanjarka jer imenica sanjarica već označava vrstu knjige, a imenica muškoga roda stanar tvori mocijski parnjak s imenicom ženskoga roda stanarka jer imenica stanarica označava pticu koja se periodično ne seli.

Ostali sufiksi koji su slabo plodni su –ača (*tumarača*), –ična (*bratična*), –lja (*pralja*) i sl.

Postoje i mocijski parovi u kojima je muški član čista složenica (*mirotvorac*), a ženski član to ne može biti jer –tvorka nije samostalna riječ. Sufiski –lica i –nica slabije su plodni i najčešći su u tvorbi imenica koje označavaju osobe obaju spolova (*pričalica, svađalica, skitnica*).

5. Ograničenja mocijskih parnjaka U hrvatskome standardnom jeziku postoje slučajevi u kojima jedan parnjak - ili muški ili ženski - ne postoji. Ograničenja u tvorbi mocijskih parnjaka mogu biti unutarjezične i izvanjezične naravi. Unutarjezični razlozi uočljivi su u imenicama kao što su *ronilac* ili *ličilac* jer s gledišta tvorbe parnjak se može pravilno tvoriti, ali u jeziku se ne uspostavlja značenjska veza među takvim riječima pa se umjesto parnjaka pojavljuju leksički parovi *ličilac – ličiteljica* i *ronilac – roniteljica* (Lewis 2014: 8). Izvanjezični razlozi mogu biti biološki u primjerima kao što su *rodilja* i *dojilja*, povijesno – tradicijski, u primjerima *dadilja* i *dvorkinja* te u konačnici religijski, u primjerima kao što su *imam* ili *rabin* (Hudaček-Mihaljević 2014: 8).

Mocijski parnjak ne ostvaruju imenice *đak* i *beba* (beban je stilski obilježeno i koristi se u pejorativnome značenju) kao i mnoge druge imenice sa sufiksom –l(a)c u osnovnoj riječi muškoga roda: *budilac* i *drobilac*. Ove imenice ne ostvaruju svoj parnjak za vršiteljicu radnje jer su budilica i drobilica riječi motivirane glagolima i označavaju napravu.

E. Barić (1987) analizira i imenice kao što su *pralja*, *prelja*, *švelja* i *tkalja* koje naizgled nemaju svoj parnjak, ali to nije nužno istina. Autorica ističe da postoje muški parnjaci koji su potvrđeni u rječnicima ili u drugim književnim djelima i glase *pralac*, *prelac*, *švelac* i *tkalac*. Te imenice su neovisne jedna o drugoj i među njima nema pravoga tvorbenog mocijskog odnosa, ali postoji semantički odnos jer su motivirane istim glagolima (*prati* i *tkati*). Navedene imenice pripadaju istoj semantičkoj skupini, skupini vršitelja radnje i čine semantički mocijski parnjak (E. Barić 1987: 13). Nekolicina imenica upravo sa završnim –ac nije svoj ženski parnjak, pa su nam tako poznati primjeri *znalac*, *pojac*, *pilac*, *kupac*, *tvorac* i sl.

Mocijskih parnjaka nemaju ni imenice na –ič (*vodič*, *gonič*, *branič*, *ribič*), ali se umjesto nekih od njih mogu upotrijebiti imenice na –lac (*vodilac*, *branilac*) ili –telj (*voditelj*, *branitelj*) od kojih se može tvoriti ženski mocijski parnjak (*voditeljica*, *braniteljica*) (Barić 1987: 13), a o problematici tih dvaju sufiksa raspravljat će se u sljedećim poglavljima.

6. Problematika imenica koje znače zanimanje

6.1 Ženska zanimanja

Nekada je ženska djelatnost bila ograničena, žene su se pojavljivale većinom u prosvjeti ili medicini, a danas prihvaćaju zanimanja, funkcije i časti koje su nekada bile muške. Zanimanja kao što su inženjer ili kapetan za žene nisu postojala pa nije bilo ni potrebe da se tvore ženski mocijski parovi. Društvena podjela rada imala je velik utjecaj i oprečne nazive za određene poslove jer su se dobro razlikovala muška od ženskih zanimanja (Pišković 2011: 110). Bukarica (1999) naglašava kako se u hrvatskome jeziku žena također imenovala po muževljevu zanimanju: *opančarica*, *mlinarica*.

Tek u pedesetim godinama prošloga stoljeća započeli su pokušaji otkrivanja generalnih pravila jezičnoga prikaza nove socijalne stvarnosti (Breglec 2015: 210). Poseban interes lingvistike počeo je biti usmjeren na mocijsku tvorbu kojom nastaju ženski mocijski parnjaci koji pripadaju značenjskoj kategoriji vršitelja radnje i znače zanimanje osobe. Upravo je u mocijskoj tvorbi vidljiva prisutnost diskriminacije i rodne nejednakosti jer su imenice za oznaku muškoga roda i dalje dominantne.

Ravnopravnost spolova se u jeziku može ostvariti dvojako: prvo, da se za svako zanimanje upotrebljava jedna riječ ili drugo, da se ravnopravnost spolova očituje u ravnopravnoj upotrebi dviju imenica, muškoga roda za muškarce i ženskoga roda za žene (Babić 1980: 86). U hrvatskome jeziku ostvaruju se oba načina, ali prevladavaju imenice muškoga roda za sva zanimanja. Iako su posljednjih godina nastali brojni ženski mocijski parnjaci, i dalje u određenim profesijama nailazimo na slučajeve u kojima se uz žensko ime dodaje muška titula. Jedan od primjera koji se izdvaja su sveučilišne diplome gdje pokraj imena određene obrazovane žene nailazimo na mušku imenicu *profesor*, *doktor* ili *magistar*, a na radiju se može čuti *Moja je žena Gradišćanski Hrvat* (Breglec 2015: 211).

Da je mocijska tvorba i stvaranje novih parnjaka dilema govornika hrvatskoga jezika, svjedoči i projekt *Muško i žensko u hrvatskome jeziku*. Riječ je o projektu koji je napravljen s ciljem da pruži jezične savjete koji se odnose na tvorbu muškoga i ženskoga parnjaka. Istraživanja koja se provode ne odnose se samo na mocijsku tvorbu nego i na određene muško-ženske odnose kojih ne karakterizira tvorbeni odnos (*medicinska sestra – medicinski tehničar*). Razlozi zbog kojih

govornici nailaze na probleme prilikom pronalaska odgovarajućega ženskog para su razni: ustaljena zanimanja koja su percipirana kao iznimno muška (*pilot, oficir*) i nedovoljno znanje o tome kako od imenice muškoga roda tvoriti imenicu za ženski rod.

6.2 Novi mocijski parnjaci u upotrebi Zanimanja u kojima često nedostaje ženski mocijski parnjak vezana su uz vjerske i crkvene zajednice u kojima se najčešće i pojavljuju osobe muškoga roda: *arhiepiskop, arhijerej, biskup, pastor, eparh, imam, vikar*, itd. Neke crkvene zajednice napustile su tradicijska čela i dopustile su ženama da se bave tim inicijalno muškim zanimanjima zbog čega su nastali parnjaci *biskupica, pastorica* i *vikarica*. U suvremenoj literaturi nailazimo i na ženske mocijske parnjake koji se odnose na vojna zanimanja, pa se tako pojavljuju imenice *generalica, admiralica, pukovnica, kapetanica* i sl.

Autorica E. Barić (1987) posebno se bavi upotrebom mocijskih parnjaka i mogućnosti normiranja ženskoga mocijskog parnjaka. Analizira koliko je u profesijskim imenicama zastupljenija oznaka muškoga spola, a objašnjava tu pojavu dvjema situacijama. Prva je opća ili neutralna upotrebna situacija u kojoj spol nije zadan niti ga treba zadavati (Barić 1987: 15). Ta situacija se javljala u osamdesetim godinama 20. stoljeća upravo u oglasima za posao, natjecajima, tiskanim obrascima i sl. Muški lik zvanja u tim slučajevima je samo neutralizran i označava samo ime profesije (*gost urednik, lektor*). Drugu situaciju autorica naziva konkretnom i javlja se kada se muški lik prestaje koristiti neutralno. Situacija se konkretizira kada se uz osobnu imenicu muškoga roda stavi žensko ime, npr. *doktor znanosti Maja* (Barić 1987: 16).

Postoje i imenice koje su nekad označavale ženska zanimanja kao što su *babica, dadilja, gatara* ili *hostesa* nemaju svoje muške parnjake u klasičnome smislu već da bi se preciziralo da se tim zanimanjima mogu baviti i muškarci, prirodaje im se pridjev muški: *muška dadilja* ili *muška hostesa* (Lewis 2014: 8). U razgovornome stilu hrvatskoga jezika često se upotrebljava *teta u vrtiću* za oznaku odgajateljice, a pojavom muškaraca u toj ulozi javlja se sveza *striček u vrtiću* koja nije mocijski parnjak s imenicom *teta*.

6.3 Imenice na –lac i -telj

Politička problematika i kolebanja u jezičnoj praksi javljaju se kod imenica sa završnim sufiksima –telj i –lac koji se javljaju u hrvatskome. Problematika je vidljiva u primjerima *branitelj*

– *branilac*, *tužitelj* – *tužilac*, *čitalac* – *čitatelj*, *gledalac* – *gledatelj*, *slušalac*– *slušatelj* i sl. S. Babić (1995) ističe da dok jezične rasprave o toj problematici nisu bile aktualne, govornici su se služili obama sufiksima. Autor tvrdi da je prema primjerima iz hrvatskoga jezika sufiks –telj puno plodniji i ima veliku prednost pred sufiksom –lac. Od osnovnih riječi koje završavaju sufiksom –telj lako se tvore ženski mocijski parovi, *gledateljice* i *slušateljice*, a u kada je završni sufiks –lac, taj paralelizam nije moguće ostvariti (navodi humorističan primjer u kojemu se od *gledalac* i *slušalac* dobije *Dragi slušaoci i slušalice*).

U suvremenoj literaturi daje se prednost sufiksu –telj. *Jezični savjetnik* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje donosi jednoznačno rješenje prema kojemu sufiks –oc ne pripada hrvatskome standardnom jeziku i prednost se daje sufiksu –telj. Prema *Jezičnom priručniku* Coca Cole HBC Hrvatska imenice *gledatelj* i *slušatelj* imaju prednost prema imenicama *gledalac* i *slušalac*.

7. Rodno uključiva komunikacija: uporaba rodno osjetljiva jezika Važnost rodne ravnopravnosti, uključivosti i različitosti bitan je segment jezične komunikacije. Jezik je jedna od sastavnica koja ima ključnu ulogu u razumijevanju svijeta i predstavlja odraz stavova i ponašanja u određenoj zajednici ili društvu. Potrebno je uvesti i objasniti pojam uporabe rodno osjetljive komunikacije koja predstavlja uključivu uporabu jezika i drugih komunikacijskih sredstava, a rodno neutralan jezik se odnosi na odabir onih jezičnih oblika koji su neutralni i nepristrani.

Povezanost između rodno osjetljiva jezika i mocijske tvorbe vidljiva je upravo prilikom stvaranja ženskih mocijskih parnjaka. Kao što je već objašnjeno, ženski mocijski parnjaci najčešće se tvore od muških mocijskih parnjaka. No u jezičnoj praksi i dalje je vidljiva uporaba muškoga mocijskog parnjaka za oznaku ženske osobe (*javni bilježnik*). Rodno uključiva komunikacija isključuje seksistički jezik (*slabiji spol* ili *ljepša polovica*), odnosno jezik koji se koristi s namjerom ponižavanja osobe suprotnoga spola. Korištenjem rodno osjetljiva jezika moguće je i potrebno olakšati uočavanje važnih razlika između osoba različitoga spola kao i uočavanje nesvjesnih pretpostavki o rodnim ulogama u društvu.

Sveučilište u Rijeci već se nekoliko godina pokušava istaknuti kao institucija koja prepoznaje važnost rodne ravnopravnosti i uključivosti pa je Vijeće za rodnu ravnopravnost Sveučilišta 2021. donijelo Smjernice o rodno uključivoj komunikaciji. Cilj smjernica jest stvoriti rodnu ravnotežu, promicati rodnu jednakost kroz titule, oznake i imena, ukazivati na rodne stereotipe i koristiti odgovarajuće oblike oslovljavanja, kao u primjeru:

Poštovane studentice i studenti, nastavnice i nastavnici,

Grad Rijeka i Ured za karijere Filozofskoga fakulteta vas sa zadovoljstvom pozivaju na predavanje Projekti Odsjeka za odgoj, obrazovanje i mlade Grada Rijeke – kako mogu participirati?, koje će se održati u četvrtak 30. studenoga 2023. od 13:15 do 14:15 sati u prostoriji F-138.

7.1 Analiza korpusa

U tekstu koji slijedi analizirana je sustavnost uporabe ženskih mocijskih parnjaka povezana sa zanimanjima na Sveučilištu u Rijeci. Primjeri koji slijede pronađeni su na stranicama Sveučilišta u Rijeci:

- Uporaba mocijskih parnjaka u nazivima zvanja i zanimanja

Tablica 2: Mocijski parnjaci

Mocijski parnjaci		
Nastavnici	asistent	asistentica
	profesor	profesorica
	nastavnik	nastavnica
Administrativno i pomoćno osoblje	dekan	dekanica
	rektor	rektorica
	pročelnik	pročelnica
	voditelj	voditeljica
	knjižničar	knjižničarka
	pomoćnik	pomoćnica
	rukovoditelj	rukovoditeljica
	knjigovođa	knjigovotkinja
	referent	referentica
	glasnogovornik	glasnogovornica
	zaposlenik	zaposlenica
Buduća zvanja studenata	prvostupnik	prvostupnica
	magistar	magistra
	doktor	doktorica

Za znanstveno-nastavna i umjetničko-nastavna zvanja relativno sustavno se upotrebljavaju ženski mocijski parnjaci:

1. Asistentica: *Asistentica Nadežda Elezović obranila doktorsku disertaciju.*
2. Profesorica: *predstojnica katedre profesorica Anamari Petranović*
3. Nastavnica: *U sklopu obilježavanja Tjedna Filozofskoga fakulteta u Rijeci 6. svibnja održan je Dijaleks: kviz o poznavanju dijalektnoga leksika, u organizaciji nastavnicā Odsjeka za kroatistiku, prof. dr. sc. Silvane Vranić i doc. dr. sc. Marine Marinković.*
4. *Snježana Prijić Samaržija (Rijeka, 1964.) filozofkinja je, redovita profesorica Filozofskog fakulteta u Rijeci, rektorica.*

Za administrativno i pomoćno osoblje također su pronađeni primjeri ženskih mocijskih parnjaka:

1. Dekanica: *Jednoglasnom odlukom svih članova Fakultetskog vijeća jučer je za **dekanicu** novoosnovanog Fakulteta dentalne medicine izabrana prof. dr. Sonja Pezelj Ribarić*
2. Rektorica: **Rektorica** je čelnica Sveučilišta koja zastupa, predstavlja i upravlja Sveučilištem.
3. Pročelnica: *Prisutnima su se uz Dekana obratile i Prorektorica za digitalizaciju i razvoj, prof. dr. sc. Senka Maćešić te Iva Erceg, **pročelnica** Upravnog odjela za odgoj i obrazovanje, kulturu, sport i mlade Grada Rijeke. Tajnica: **tajnica** fakulteta Violeta Čaval, mag. iur.*
4. Voditeljica: *Kratka izlaganja u povodu desete obljetnice osnutka ogranka održat će putem videopoziva **direktorice** organizacije Bilingualism Matters prof. dr. sc. Antonella Sorace (ujedno i **osnivačica** Bilingualism Matters) i dr. sc. Katarzyna Przybycien sa Sveučilišta u Edinburghu iz Ujedinjenoga Kraljevstva te uživo **voditeljica** ogranka Bilingualism Matters@Rijeka izv. prof. dr. sc. Tihana Kraš s Filozofskoga fakulteta u Rijeci.*
5. Knjižničarka: viša **knjižničarka** Sanja Kosić
6. Pomoćnica: **pomoćnica** za internacionalizaciju izv.prof.dr.sc. Sanja Bojanić
7. Rukovoditeljica: *Glasnogovornica Sveučilišta i **rukovoditeljica** Središnjeg ureda.*
8. Knjigovotkinja: *kada je ova imenica u pitanju, jasno je da ju još uvijek nije uobičajeno koristiti, pa se u primjeru navodi muški mocijski parnjak (financijski) **knjigovođa** mag.maec. Maja Miljanović*
9. Referentica: **referentica** Natalija Šimičević
10. Glasnogovornica: **Glasnogovornica** Sveučilišta i rukovoditeljica Središnjeg ureda.
11. Zaposlenica: *Slika 2.*

Odluka o izboru zaposlenika/ce

Odluka o izboru na radno mjesto III. vrste – administrativni referent/ica – tajnik/ca Odsjeka za pedagogiju

Slika 2.

Među zvanjima budućih studenata i studentica također su pronađeni primjereni mocijski parnjaci:

1. Prvostupnica: *akademski naziv sveučilišna **prvostupnica** inženjerka građevinstva* (univ.bacc.ing.aedif.)
2. Magistra: *akademski naziv sveučilišna **magistra** edukacije hrvatskoga jezika i književnosti*
3. Doktorica: *promovirano 78 doktora i **doktorica** znanosti*

Na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Rijeci, gdje je nastao i ovaj završni rad, studenti i studentice obrazuju se u devet studijskih programa. Iako je po završetku studija puni akademski naziv npr. sveučilišni/a prvostupnik/prvostupnica (baccalaureus/baccalaurea) ili sveučilišni/a magistar/magistra edukacije u praksi supostoje i mocijski parnjaci anglist/anglistica, isto vrijedi i za kroatist/kroatistica, filozof/filozofkinja, povjesničar/povjesničarka, germanist/germanistica, povjesničar/povjesničarka, talijanist/talijanistica, psiholog/psihologinja, povjesničar umjetnosti/povjesničarka umjetnosti i pedagog/pedagoginja što dokazuje uporabu mocijskih parnjaka i u nazivima zvanja budućih studenata i studentica

- Opća generička uporaba muškoga roda

Kada je riječ o obraćanju u množini, u većini slučajeva i dalje je uobičajeno koristiti muški rod, pa tako nailazimo na primjere kao što su *Obavijest o upisu u ak. godinu 2024./2025. za redovite studente* ili *Važna obavijest za studente*. Kako bi se osigurala prisutnost muškaraca, žena i osoba koje ne ulaze u binarnu rodnu karakterizaciju, potrebno je izbjegavati navedenu opću uporabu isključivo muškoga roda. Moguće alternative bi glasile *Obavijest o upisu u ak. godinu 2024./2025. za redovite studente/ce* ili *Obavijest o upisu u ak. godinu 2024./2025. za redovite studente i studentice* i *Važna obavijest za studente/ice* ili *Važna obavijest za studente i studentice*. Kada je to moguće, mogu se koristiti i zbirne imenice ili imenice osobe. U tom slučaju rečenica bi glasila *Obavijest o upisu u ak. godinu 2024./2025. za osobe koje redovno upisuju godinu*.

Primjeri opće generičke uporabe muškoga roda pronađeni u korpusu su:

1. U srijedu, 6. prosinca 2023., na rektoratu Sveučilišta u Rijeci predstavljene su monografije *50 godina Sveučilišta u Rijeci i Leksikon rektora, prorektora, dekana i pročelnika*.
2. Uz brojne goste Sjednici su se odazvali i nagrađeni **profesori i studenti te zaposlenici Filozofskog fakulteta u Rijeci**.
3. *ACADEMICUS – klub umirovljenih profesora Sveučilišta u Rijeci djeluje kao kontinuirana strateška programska aktivnost Sveučilišta u Rijeci s ciljem omogućavanja suradnje u akademskim aktivnostima s umirovljenim profesorima Sveučilišta u Rijeci*.

- Oglasi za radna mjesta

Muška se dominacija očituje u svakodnevnim interakcijama, a kao jedan od primjera možemo navesti i oglase za radna mjesta. Oglasi većinom označavaju osobu muškoga roda pa tako i Sveučilište u Rijeci. U oglasima za posao Sveučilište u Rijeci ističe da traže asistenta, istraživača na projektu, voditelja, docenta, stručnoga suradnika i sl. Kako bi se izbjegla uporaba isključivo muškoga roda, mogu se upotrijebiti alternative objašnjene u ranijemu primjeru pa bi oglas glasio: *Traži se osoba za radno mjesto asistenta/asistentice* i sl.

Navedeni primjeri preuzeti su sa mrežnih stranica Sveučilišta u Rijeci:

1. *Na temelju odluke Fakultetskoga vijeća, Filozofski fakultet u Rijeci raspisuje Natječaj za izbor jednog **suradnika** na suradničko radno mjesto **višeg asistenta**, na određeno vrijeme u punom radnom vremenu, za potrebe HRZZ projekta „Memorijske strategije i estetike u popularnoj kulturi: murali, film i popularna glazba kao proizvodnja sjećanja“, MEMPOP (IPS-2023-02-5149).*
2. *Natječaj za upis **polaznika** na program cjeloživotnog obrazovanja Program za stjecanje kompetencija za upis na sveučilišne diplomске studije Odsjeka za pedagogiju Filozofskog fakulteta u Rijeci u akademskoj 2024./2025. godini.*

Navedeni primjeri vidljivi su i na stranicama s oglasima za posao kao na Slici 3.

Sveučilište u Rijeci

1	izvanredni profesor (zn. polje: Interdisciplinarne društvene znanosti)
1	suradnik na projektu
1	asistent
1	suradnik (kineziolog)
1	spremačica
1	izvanredni profesor (zn. polje: Politologija)
1	izvanredni profesor (zn. polje: Znanost o umjetnosti)
1	suradnik na projektu ICONIC - HORIZON
1	izvanredni profesor
1	voditelj ustrojstvene jedinice 4 - voditelj pripreme projekata
1	suradnik na projektu EDIH Adria
1	referent za tehničke poslove
1	voditelj ustrojstvene jedinice 4 - voditelj tehničkih poslova
5	više radnih mjesta
1	viši stručni referent
1	stručni suradnik za informatiku
6	više radnih mjesta
1	stručni referent za tehničke poslove
1	voditelj interventnih poslova
1	viši asistent

Slika 3.

8. Zaključak U ovome završnom radu obrađena je mocijska tvorba imenica u hrvatskome standardnom jeziku. Za mocijsku tvorbu riječi vrijede pravila kao i za tvorbu riječi općenito, a odnose se na sadržajnu i izražajnu vezu među članovima mocijskoga para i karakterizira ju postojanje osnovne i tvorene riječi. U mocijskoj tvorbi nastaju mocijski parnjaci koji, kada je riječ o osobama, označavaju vršitelja radnje, osobu na kojoj se vrši radnja, osobinu, pristašu, pripadnika ili sljedbenika nekoga učenja, pokreta, reda, ili pravca i pripadnika naroda, stanovnika kraja ili stanovnika naseljenoga područja.

U imeničkoj mocijskoj tvorbi osnovna riječ je u većini slučajeva muškoga roda i uglavnom označava pripadnika muškoga spola (*profesor*), a riječ koja nastaje tvorbom ženskoga je roda i najčešće označava pripadnicu ženskoga spola (*profesorica*). Među mocijskim parnjacima najčešći su parnjaci koji označavaju zvanje ili zanimanje muške i ženske osobe, a u životinjskome svijetu nerijetko od ženskoga mocijskog parnjaka nastaje muški (*mačka – mačak*).

Najplodniji sufiksi za tvorbu imenica koje znače osobe ženskoga roda su –ica, -ka i –inja, a manje plodni –ača, -alja, -lica i –nica. Imenice koje znače osobu muškoga roda najčešće se tvore sufiksima –ač, -ar, -ist, -aš, -nik, -telj, -ak, a sufiksi –(a)c, -ak i –ik slabije su plodni. U standardnome jeziku postoje slučajevi u kojima ne postoji suprotni parnjak, a razlozi tome su unutarjezični i izvanjezični.

Naglasak je stavljen na problematiku ravnopravnosti spolova i nedostatak ženskih mocijskih parnjaka. U prošlosti žene nisu bile uključene u javni život kao što su danas pa nije bilo ni potrebe za stvaranjem imenice za oznaku ženskoga roda, ali danas ženska aktivnost obuhvaća sve djelatnosti.

Kada se govori o rodno uključenoj komunikaciji potrebno je naglasiti pojam rodno osjetljiva jezika. Korištenjem rodno osjetljiva jezika moguće je olakšati uočavanje razlika među spolovima i uočiti nesvjesne pretpostavke o rodnim ulogama u društvu. Uporaba rodno osjetljiva jezika posebno je pokazana na primjerima naziva zanimanja i dužnosti i u oslovljavanju i tituliranju, a podaci su preuzeti s mrežnih stranica Sveučilišta u Rijeci. U većini slučajeva koristi se rodno osjetljivi jezik pa bilježimo primjere asistentica, prodekanica, profesorica, voditeljica i sl. Uporaba muškoga roda i dalje se često koristi kada se referira na imenicu u množini kao i u oglasima za posao. Umjesto učestala korištenja muškoga roda, trebalo bi obratiti pažnju na rodnu uključivost i osigurati da su u komunikaciji predstavljene žene, muškarci i osobe koje ne ulaze u

binarnu kategorizaciju. Pronađeni primjeri pokazuju nastojanje da se rodno osjetljiv jezik uključi u djelovanje Sveučilišta u Rijeci, ali da se to još uvijek ne provodi sustavno. Iako je Sveučilište u Rijeci učinilo važan pomak prema rodno uključivoj komunikaciji, valjalo bi ubuduće provesti još ekstenzivnije istraživanje koje bi uključilo istraživanje uporabe mocijskih parnjaka na svim sastavnicama Sveučilišta.

9. Literatura i izvori

1. Babić, Stjepan, 1995. Hrvatski jučer i danas, Školske novine, Zagreb.
2. Babić, Stjepan, 1989. Kako se kaže kad je žena sudac, Jezik 27/3: 86-87. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/252162>, zadnji posjet: 20.6.2024,
3. Babić, Stjepan, 1973. Tvorba imenica sa završetkom –ica i –ice, Jezik (Zagreb) 19.4-5 (1973./74.), 102-123.
4. Babić, Stjepan, 1991. Tvorba riječi u hrvatskome književnom jeziku, HAZU, Nakladni zavod Globus, Zagreb.
5. Babić Stjepan, Ženska zanimanja u Hrvatskome bibliografskome leksikonu. Jezik 46/5: 191-193. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/222366>, zadnji posjet: 20.6.2024.
6. Barić, Eugenija, 1987. Mocijski parnjaci i njihova upotreba. Rasprave zavoda za jezik, 13: 9-18 Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/69660>, zadnji posjet: 20.6.2024.
7. Barić, Eugenija, 1988. Tvorbeni status ženskog mocijskog parnjaka. Rasprave Zavoda za jezik, 14., br. 1., 43–49. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=104115, zadnji posjet: 20.6.2024.
8. Barić, Eugenija, 1989. Ženski mocijski parnjak kao funkcionalna komunikacijska kategorija. Rasprave Zavoda za jezik 37/1: 12-21
9. Barić Eugenija, 1992. Naglasak u mocijskim parovima, Rasprave zavoda za hrvatski jezik 18: 17-42
10. Barić, Eugenija i dr. 1997. Hrvatska gramatika. Školska knjiga. Zagreb
11. Belaj, Branimir; Tanocković Faletar, Goran. 2014. Kognitivna gramatika 1. Disput. Zagreb
12. Breglec, Zrinka. 2015. Rod, spol i žena u hrvatskome jeziku. Jat: časopis studenata kroatistike. 1/2, 204-219. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/204309>. Zadnji posjet: 20.6.2024.
13. Bukarica, Milica. 1994. Rod imenica koje znače profesiju u ruskom i hrvatskom jeziku. Suvremena lingvistika, Vol. 47-48 No. 1. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/22874>. Zadnji posjet: 7.9.2024.
14. Hudaček, Lana; Mihaljević, Milica. 2014. Jesu li i učenice učenici, a članovi aktiva nastavnika i nastavnice? Hrvatski jezik : znanstveno-popularni časopis za kulturu

- hrvatskoga jezika, Vol. 1 No. 2. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/166775>. Zadnji posjet: 7.9.2024.
15. Marković, Ivan. 2012. Uvod u jezičnu morfologiju. Biblioteka Thesaurus; knj. 6. Zagreb.
 16. Hudaček, Lana; Mihaljević, Matković, Maja i dr. 2011. Jezični priručnik coca cole HBC-Hrvatska. Dostupno na: <http://www.prirucnik.hr/>.
 17. Jezični savjetnik. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Dostupno na: <http://jezicni-savjetnik.hr/>
 18. Lewis, Kristian. 2014. Parnjaci kojima nema para. Hrvatski jezik (Zagreb). 1.4 (2014), 8-11. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/166801>. Zadnji posjet: 20.6.2024.
 19. Martinović, Blaženka. 2015. Od jezičnoga „pomuškarčivanja“ do jezičnoga poženčivanja“. Tabula: časopis Filozofskog fakulteta. Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.13/1, 91-110. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/158145>. Zadnji posjet: 20.6.2024.
 20. Mihaljević, Milica. 2002. „Mocijska tvorba kao leksikografski problem“. Od indoeuropeistike do kroatistike. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb. 361-373. Dostupno na: http://bib.irb.hr/datoteka/673608.Mocijska_tvorba_kao_leksikografski_proble2.pdf. Zadnji posjet: 20.6.2024.
 21. Pišković, Tatjana. 2011. Gramatika roda. DISPUT d.o.o. Zagreb
 22. Silić, Josip. 2004. Mocijska tvorba u hrvatskome jeziku. Riječki filološki dani 5. Filozofski fakultet u Rijeci. Rijeka. 481-486.
 23. Silić, Josip; Pranjković, Ivo. 2005. Gramatika hrvatskoga jezika: za gimnazije i visoka učilišta. Školska knjiga. Zagreb.
 24. Sveučilište u Rijeci. Smjernice o rodno uključivoj komunikaciji. Dostupno na: https://uniri.hr/wp-content/uploads/2022/11/UNIRI_Smjernice_o_rodno_ukljucivoj_komunikaciji.pdf
 25. Tafra, Branka. 2001. RAZGRANIČAVANJE RODA I SPOLA (gramatički i leksikografski problem). Suvremena lingvistika, Vol. 47-48 No. 1. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/22874>. Zadnji posjet: 7.9.2024.

Popis tablica:

1. Tablica 1: Odnos roda, spola i deklinacijske vrste prema Markoviću
2. Tablica 2: Mocijski parnjaci

Popis slika:

1. Slika 1.
2. Slika 2.
3. Slika 3.

1. Sažetak

Tema je ovoga završnog rada mocijska tvorba imenica u hrvatskome standardnom jeziku. Mocijska tvorba aktualna je tema suvremene lingvistike jer se iz nje može odrediti stupanj diskriminacije u jeziku. U radu se prikazuje izvođenja imenica ženskoga roda od imenica muškoga roda, s posebnim naglaskom na imenice ženskoga roda koje znače zanimanje. Problemi koji se pritom pojavljuju uzrokovani su unutarjezičnim, ali i izvanjezičnim razlozima. Rad se referira i na sve aktualniju rodnu uključivost. Ona je prikazana kroz Smjernice o rodno uključivoj komunikaciji Sveučilišta u Rijeci. Istraživanje uporabe mocijskih parnjaka provedeno je na imenicama koje znače zanimanje i profesiju, i to na korpusu primjera preuzetih s mrežnih stranica Sveučilišta. Zaključuje se da se rodna uključivost uporabom mocijskih parnjaka provodi, ali ne sustavno.

KLJUČNE RIJEČI: mocija, mocijska tvorba, mocijski parnjaci, rodna uključiva komunikacija